

Hirmukultuur – kõige taga on raha!

Hirm lõikab sügavamalt kui mõõgad.

George R. R. Martin, „Troonide mäng”¹

2007. aastal läksime abikaasaga poodi, et osta oma esimese lapse võrevoodisse madrats. Olime kellelki saanud kasutatud võrevoodi ja koos sellega täiesti korraliku, vähekasutatud madratsi, kuid pruugitud aset peeti kasvõi pärastlõunase uinaku jaoks imikule üüratult ohtlikuks (minu emaks saanud sõbrannade jutu järgi oli leitud hulgaliselt seoseid kasutatud madratsite ja hällisurmade vahel).

Sel ajahetkel olime peast pisut segi, kuna – mõistate – olime just astunud värske lapsevanema kummalisele lollidemaale. „Kas te soovite tavalist madratsit või eridisainiga madratsit, mida soovitab Imikute Äkksurma Assotsiatsioon?”, nõudis müügiassistent veidi ründavalt. „Oh,” vastasin ma muretult, „ma võtan selle, mis põhjustab hällisurma.” Unepuudus oli teinud mu abikaasa kergelt hüsteeriliseks, hakkasime mu lameda nalja peale naerma nagu kokaiiniuimas hüäänid. „Tegelikult, kaks tükki,” kriiskas mu häguse pilguga, magamata abikaasa. Müügiassistenti see ei lõbus-tanud. Ta arvas ilmselt, et oleme kaks kitsit tühisust ainuüksi seetõttu, et rääkisime ainult odavamast, mitte-kellegi-poolt-soovitatud madratsist. „Tavaline madrats maksab 69 €, aga see, mida soovitab Imikute Äkksurma Assotsiatsioon, 130 €. Muidugi on see teie otsustada,” jorutas ta.

Mu silmad pilkused. Vau, tõsine hinnavahe! Kas sellest veel ei piisanud, et ma üleüldse plaanisin tuttuue madratsi hankida? Kas

ma julgen surma trotsida ja osta odavama (kuigi 69 € hinna juures polnud see kindlasti odav)? Ei, lugeja, ma ei julgenud. Hoolimata muretust itsitamisest valisin ma kallima, kuldtärniga, „Imikute Äkksurma Assotsiatsioon soovitab” madratsi, samas teades, et olin just välja käinud ekstra 61 €, mida me endale tegelikult lubada ei saanud.

See on kujukas näide, kuidas turundus on lastekasvatuse kaaperdanud. Tänapäeval on lapsed ja nende vanemad suur äri – kõikjal, kuhu ka ei vaata, näed raamatuid, artikleid, programme, veebilehti, foorumeid, blogisid, harivaid mänguasju ning lõputut hulka seadmeid ja abivahendeid, mida lapsevanemad kirjelduse järgi hädasti vajavad. Instinktides ja peretavadest tänapäeval enam ei piisa – „piisavalt hea” lapsevanema asemele on tulnud „supervanem”, „ülivanem” tihedalt kannul.

Teaduslik uurimus *Track Your Happiness* (Järgne oma õnnele) – sellega tehti kindlaks, mis muudab elu elamisväärseks – näitab meile, et kogu see pingutus ei tee perekondi õnnelikuks. Uuring kasutas inimeste igapäevaste toimingutega kaasnevate tunnete jälgimiseks mobiilirakendust (vt www.trackyourhappiness.org). Kogutud andmetest ilmneb, et vanemad paigutavad oma lapsed madalale – väga madalale – kohale nende inimeste nimekirjas, kelle seltskonda nad eelistavad.² Või nagu tõdes uuringut juhtinud Matthew Killingsworth: „Sõpradega on parem suhelda kui oma abikaasaga, kellega on jälle parem suhelda kui teiste sugulastega, kellega on omakorda parem suhelda kui tuttavatega, mis on siiski parem kui suhelda oma lastega ... Kes on võhivõõrastega samal tasemel.”³ Oh taevas!

Võib-olla just seetõttu on lastevanemate seas nii populaarne USA-Mehhiko koomik Louis C. K., kes tabas isadepäeva sketšis naelapea pihta, öeldes: „Tahate teada, miks teie isal läheb tualetis alati nii kaua aega? Sest ta pole kindel, kas ta tahab olla isa.”⁴

Enamgi veel – nobelisti, tarbimiskäitumise uurija Daniel Kahnemani juhitud teedrajav uuring mõõtis, millised tegevused

pakuvad töötavale naisele suurimat naudingut, ja sealt tuli välja, et laste järele vaatamine sai 19 valikuga nimekirjas 16. koha – seda edestasid muu hulgas võimlemine, tukastamine, teleri vaatamine, isegi kodutööd!⁵ Kui vanematele eriti ei meeldi oma lapsi kasvatada ja lapsed kannatavad üha sagedamini vaimse tervise hädade tõttu, peaksime uurima, miks on rõõm pereelust kadunud.

MIKS ON LASTE KASVATAMINE MUUTUNUD KOORMAKS?

Põhjusi, miks lastekasvatus on muutunud sedavõrd keerukaks, on palju, kuid üks olulisematest põhjustest on see, et lastelt ei eeldata enam, et nad teeksid midagi kasulikku. Alates Teise maailmasõja lõpust on lapsepõlv ümber mõtestatud ja lapsed on muutunud oma vanemate tasuta tööjõust neile palka mitte maksvateks ülemusteks. Sotsioloog Viviana Zelizeri sõnul on kaasaegne laps „majanduslikult väärtusetu, aga emotsionaalselt hindamatu”.⁶ Enam pole olemas vastastikku toimivat süsteemi, kus vanemad toitsid ja katsid oma lapsi, kuni nood olid piisavalt vanad, et omalt poolt vastu panustada. Selle asemel – just nagu ohustatud liikide puhul – julgustatakse lapsevanemaid kohtlema oma lapsi nagu ülitundlikke bonsaisid, mille edukaks pidamiseks tuleb luua kindel kasvukliima, jagada neile kõvasti tähelepanu ning neid täpselt õigel ajal ergutada ja toita.

Üks põhjus, miks lastekasvatus on muutunud nii rõhuvaks, tuleneb kõrgendatud ootustest, kuidas peaks laste ilmumine mõjutama nende vanemate õnnetunnet. Vanasti oli lastesaamine ette nähtud: sa olid laps, kasvasid üles, abiellusid, said lapsi, vananesid ja siis surid. Kuid tänapäeval on sünnitamine tänu rasesutumisvastastele vahenditele muutunud valikuliseks. Kui otsustame lapse saada, eeldame, et see parandab kuidagi meie elujärge. Oleme näinud Hollywoodi filme, samuti Briti moedisaineri Laura Ashley oivalisi pilte õitsvatest lapseootel emadest muinasjutulistest lastetubades. Nende põhjal oleme õppinud kujutlema,

et lastekasvatus on hingeülendav ja esteetiliselt nauditav rahulik kulgemine nirvaanasse. Aga kui see nii ei lähe, siis – kuna me oleme sinna nii palju panustanud –, kukume pettunult emotsionaalsesse kuristikku.

Paljud lapsevanemad teevad liiga palju tööd ja sellest tekkivad lisapinged põhjustavad abikaasade vahel palju tülisid teemal, kes peaks hoolitsema laste eest, poes käima ja kodutöid tegema ... ning kui suures ulatuses. Seni tavaliseks peetud rollid enam ei kehti, kuid asemele pole tulnud midagi. Pole käsiraamatut, mis aitaks uues maailmas toime tulla, suur osa paare on sunnitud elu eest rabelema, kuni asjad nende jaoks enam-vähem paika loksuvad.

Naised töötavad praegu peaaegu sama palju kui mehed ja vahel rohkemgi, märgib raamatu *All Joy and No Fun: The Paradox of Modern Parenting* (Puhas rõõm, aga ei mingit lõbu: tänapäeva lastekasvatuse paradoks) autor Jennifer Senior. „Naised toovad peekoni koju^A, praevad seda, serverivad hommikusöögiks ja valmistavad rasvastest jäänustest oma laste teadusprojektide jaoks küünlaid.”⁷ Kui feministid aheldasid end tarade külge ja põletasid rinnahoidjaid, ei mõelnud nad ilmselt sellele, milliseks kujuneb kaasaegne perekond tegelikkuses – kui nii mehed kui ka naised käivad tööl, kes siis laste järele vaatab?

Kahjuks (vähemalt minu jaoks) pole teostunud majandusteadlase John Maynard Keynesi ennustus 15-tunnisest töö-nädalast. Selle asemel on koos tehnoloogia muutumiega saabunud 24/7 töönädal, kus praktiliselt kõik meist peaaegu kogu aeg pooleldi töötavad. Meie, lapsevanemad, oleme nii suures ajapuuduses, et lastega veetmiseks seda ei jätku – seetõttu üritame teha kõik, et vähesed ühised hetked oleksid erilised. See omakorda ajab koos veedetud ajale pandud ootused väga kõrgele. Niisuguse surve all kipume oma lastele kõike lubama, et terve pere naudiks

---

^A Väljend *Bring home the bacon* tähendab ingl k ka peret ülal pidama, edu saavutama. – Siin ja edaspidi toimetaja märkused.

ühiselt veedetud aega. Seetõttu ilmselt ongi nii paljud lapsed ära hellitatud.

Paljud sotsioloogid väidavad, et lastekasvatusest on saanud nii suur proovilepanek seetõttu, et meid ümbritseb mürgine kultuur, mis väärtustab materiaalsed hüvesid ning ühiskondlikku seisundit rohkem kui vaba aega ja rõõme. Küünilised reklaamid näitavad meile naervaid lapsi, kes mängivad rõõmsalt kõige värskema plastist jamaga, mis näib tundide kaupa nende meelt lahutavat.

See ei vasta tõele, sest oleme kibedusega kogenud, et laste naer ei kesta tunde, kuid pildid on ahvatlevad ja lapsed langevad nende lõksu. Nad moodustavad vanemate vastu ühistrinde ja alustavad pideva tüütamise sõjakäiku. See ilmselt ongi tänapäeva vanemate suurim proovikivi – kuidas lapsi kasvatades vältida raha kulutamist mõttetutele asjadele ja samal ajal mitte rikkuda oma laste rõõmu.

ÄRAHIRMUTATUD VANEMAD

Mõiste „mürgine vanemlus” kirjeldab üsna täpselt seda kiirkeetjat, mis on võrreldav XXI sajandi lastekasvatusega. Kõigest ühe põlvkonna jooksul on üks kultuur välgukiirusel teisega vahetunud, nii et meie enda lapsepõlv meenutab väga vähe meie laste kogemusi. Vanematelt eeldatakse, et nad suudavad orienteeruda hüsteeriani võimendatud rämpstoidu, liigse suhkrutarbimise, diivanil lösutavate laste, patarei-lastete, elektrooniliste lapsehoidjate jmt ohtudes, mille laastava mõju näivad olevat välja mõelnud hästiriietatud noored vallalised lastetud mehed New Yorgi või Londoni pilvelõhkujates asuvates kontorites.

Meil pole võimalik võrrelda oma laste kogemusi enda lapsepõlvega, kuna meil polnud tarvis tegelda laste rasvumise, õppimis- ja käitumisraskuste, toitumisprobleemide ega ohutusega – need teemad polnud tollal lihtsalt sel moel päevakorral, nagu praegu.

Iiri kolumnist Brendan O'Connor kuulutas 14. aprillil 2013 oma ajalehes Sunday Independent ilmunud veerus:

Tasakaalustatud elus ei tunduks lapsed tüütu kohustusena ja see, et nad nii tunduvad, näitab mõnikord võib-olla rohkem seda, kuidas moodne elu on tasakaalust väljas, kui midagi meie või nende kohta. See on ka põhjus, miks muretseme, et ei loo neile mälestusi, et tõrjume neid, et ei pööra neile piisavalt tähelepanu, et võiksime olla paremad vanemad, et raiskame väärtuslikku aega ... Aga moodne elu ei võimalda seda. Sest moodsas elus peab meil olema kõik, mis võimalik. Ja kui sul on olemas kõik, pole sul tõeliselt midagi.

Tänapäeval võib laste kasvatamist võrrelda üüratu, raskesti ligipääsetava mäe ületamisena ja see paneb meid, lapsevanemaid, muretsema, et kukume läbi. Neile pandud ootuste koorem rusb lapsevanemaid – aga võib-olla pole siiski mitte vanemlus see, mis on nii märkimisväärselt muutunud? Võib-olla on hoopis ühiskond ja meedia muutnud arvamust lastekasvatuse kohta.

HIRMUKULTUUR

General Motorsi juht Charles F. Kettering avaldas 1929. aastal artikli *Keep The Consumer Dissatisfied* (Hoidke klient rahulolematu), millest sai kohutaval kombel maailma müügimeeste käitumismall. Ketteringi järgi on majandusliku jõukuse võti organiseeritud rahulolematu: „Kui kõik oleksid rahul, ei ostaks keegi midagi uut.”⁸ Sel põhjusel hirmutab iga müügimees lapsevanemaid jubedate õuduslugudega – võib-olla pole meie lapsepõlvest alates suurim vanemluses toimunud muutus mitte see, et lapsepõlv oleks vahepeal kuidagi ohtlikumaks või raskemaks muutunud, vaid hoopis see, et tootjad ja müüjad on ära tabanud, et kuidas teenida suurt raha lapsevanemate hirmu ja ärevuse pealt.

Turundus müüb teatavasti särinat, mitte vorsti ennast. Lapsevanematele müüakse koletislikku lubadust, et kui nad loevad

kõiki raamatuid, blogisid ja foorumeid, vaatavad „Superlapsehoidja” sarja, soetavad rakendusi, paigutavad oma raha harivatesse mänguasjadesse ja lõpututesse DVD-desse, ostavad orgaanilist ajutoitu jaaju arendavaid multivitamiine, on tulemuseks rõõmsamad, vähem ohustatud, targemad ja edukamad lapsed. See sõnum on väga võimas, aga pole tōsi ... ja paneb hirmunud vanemad end veelgi rohkem süüdi tundma.

KUHU ON KADUNUD KOGU TASUTA LÕBU?

Meie laste sundimatust muretust rõõmust on saanud keerukas, kontrollitud ja kulukas ülesanne, mille täitmiseks peavad vanemad tegema rasket tööd. 2013. aasta kuumal suvel kirjutas ajakirjanik Toby Young ajalehes Daily Mail nostalgiliselt omaenda lapsepõlvest, öeldes lahti nüüdisaegsest vajadusest teenida palju raha selleks, et oma laste meelt lahutada:

Mul on nüüd endal neli last – neist kolm poisid –, kellel on mitmes mõttes samad võimalused nagu olid minulgi. Kui neil veab ja see imeline ilm jätkub, ootavad neid ees imelised kuus nädalat. Nad võivad ratastega sõita, minna tiiki ujuma ja ehitada salajase kindluse. See võiks olla suvi, mida nad mäletavad kogu elu – just selline oli minu jaoks 1976. aasta suvi. Aga ma arvan, et nad ei tee midagi sellist.

Minu laste jaoks tähendab koolivaheaeg võimalust veeta rohkem aega ekraani ees – nii sellise ees, mida vaadatakse, kui ka sellise ees, millel mängitakse. Selle asemel, et minna õue ja koos sõpradega jalgpalli taguda, mängivad nemad mängu FIFA 13 ja Score. Nad on digitaalajastu viljad, tundub, et minu mälestused õues veedetud suvedest kuuluvad analoog-ajastusse.

Oleme edasi liikunud vaid ühe põlvkonna võrra, kuid lõputu sinise taevaga suved kuuluvad juba teistsugusesse maailma. Meie seisime tänaval veejärjekorras. Minu lapsed eeldavad, et jook on plastpudelis. Meie pidasime ämbritega veesōda. Minu lapsed ootavad lõbustuspargi veekanalil palgisõitu.

*Kas on midagi imestada, et minu nelja last ei rõõmusta päikese-
paiste, kui neid on terve elu ümbritsenud elektroonilised seadmed?
Kuna nad on kasvanud videomängude ja Hollywoodi menufilmide
dieedil, pole lootustki, et nad läheksid metsa indiaanlasi ja kauboisid
mängima.*

*Vähemalt on neil valikuvõimalus. Teisi peavad kinnises aedikus
vanemad, kes kardavad liiklust, või piirab neid arendavate tegevuste
võimatu ajakava, mille on organiseerinud täiskasvanud, ja mis reeg-
lina sisaldab autoga sõitmist. Kui lapsed on tõesti „vabalt” väljas,
seob neid emalaevaga tingimata mobiiltelefon.*

*Ainus võimalus veenda minu lapsi kodust väljuma, on lubadus
viia nad Legolandi või Alton Towersi teemaparki. Paraku kardan,
et meie pangaametnik seda ei luba. Arvate, et ma liialdan? Kui ma
läksin eelmisel kuul Legolandi oma poja viiendat sünnipäeva tähis-
tama, maksis pilet kabele täiskasvanule ja viiele lapsele 340.50 naela
(u 403 €).⁹*

KUI SEE MAKSAB PALJU, ON SEE SEDA SIIS KA VÄÄRT?

Oleme kõik kuulnud ütlemist, et tittedele ja väikelastele pakub rohkem rõõmu karp, kui selles peituv mänguasi. Ja ikkagi lan-
geme pidevalt õelate reklaamimeeste kavala turunduse ohvriks:
oojaa, see mänguasi on hariv ja loov, blaa-blaa-blaa. Minu laste
lemmikmänguasjad on mitu imelikku lamedat vahtpatja (mille
me saime juhuslikult pärast seda, kui neid oli kasutatud harras-
tusteatrri etenduses rekvisiitidena). Nad ehitavad nendest maju,
mängivad, et on voodis ja püstitavad aedu, millest üle hüpata. Jah,
nad eelistavad seda, mitte roosat laste sülearvutit, mitte arvuti
teel juhivat rongikomplekti, isegi mitte puslet või molbertit.

Kui vaatame Hollywoodi-stiilis jõulukogemuse kiiret levikut,
kavalat lihavõttemunade jahtimist ja „ülisuure mina” stiilis laste
sünnipäevapidusid, mõistame varsti, kuidas armastavaid vane-
maid suunatakse sellistel puhkudel mõttetult palju kulutama.
Laste sünnipäevapeod on omandanud ennenägematud mõõtmed

ja nende korraldamine on peredele majanduslikult tihti tohutut koormav. Aga kui pöörane see sündmus siis ikka peab olema? Lapsed ei taha ju muud, kui natuke kooki ja võimalust oma sõpradega kokku saada, et pisut lõbutseda.

Aga ikkagi – kui sa leiad endale uue sõbra, kas sa siis ei rõõmusta, kui ta kutsub sind enda juurde külla? Minu jaoks on tuttava küllakutse kindel märk sellest, et meie suhe on muutumas lähedasemaks. Lapsed täpselt nii tunnevadki – nad tahavad sõprade poole koju minna, et neid lähemalt tundma õppida. Samamoodi, nagu meil pole vaja palgata meelelahutajat pidulikule õhtusöögile [välja arvatud juhul, kui sa osaled saates *Come Dine With Me* (Tule minu juurde lõunale)], ei peaks me tundma vajadust palgata klouni või professionaalset koristajat ega hankida täispuhutavat lossi, et tähistada lapse sünnipäeva.

TOOTED, TOOTED JA VEEL ROHKEM TOOTEID

Beebitarvete poes tervitab kliente tohutu valik tervise- ja ohutustooteid, mida „eriliselt soovitab” üks või teine organisatsioon. Ma hulkusin hiljuti kohalikus kaupluses ja vaatasin hämminguga ühte uuemat vidinat, mis ilmselt takistab mu lapsel avada tualetipoti kaant ja surmasuhu kukkuda.

Meie, õnnelikud vanemad, saame osta kraami, mis peaks kaitsma meie tittesid lauanurkade, pistikute, trepiastmete, akende, kraanide, tualetipottide, kinni lendavate uste, lahti hüppavate kapiuste, prügikastide, sahtlite jm tavalise ning üldiselt suhteliselt ohutu mööbli eest, mida meie kodudest leida võib. Saadaval on ka päikesetelgid, päikesevarjud, päikesekaitse, vihmakaitse, tuulekaitse, klaasist kaitsekile ja keerulised trepivärvad, mida ei suuda avada ükski inimene ega loom.

Meie koos abikaasaga ei ostnud (pärast pikka arutlemist, mõtlemist ja kaalutlemist) oma laste pärast trepivärvavaid. Otsustasime, et õpetame neile, kuidas trepist pepu peal alla tulla, kuni nad on piisavalt suured, et seda mööda ohutult alla kõndida. Pole

just revolutsiooniline idee, aga ilme, mis ilmus teiste lapsevanemate nägudele, kui nad taipasid, et „Selle Maja Treppidel Polnud Mingeid Trepivärauid!” – oleks olnud naljakas, kui see poleks olnud nii murelik. Lõpuks saime häiritud sõpradelt ja sugulas-telt mitte ühe või kaks, vaid kolm komplekti trepivärauid. Me ei kasutanud neist ühtegi.

FAKT:

Sarja Sesame Street: Old School (Seesami tänav: vana kool, 1969–1974) DVD kannab tänapäeval piirangut „Ainult täiskasvanutele!”. „Miks?” küsite. Vastus on – tuleb välja, et see ohustab tänapäeva lapsi, kui nad näevad, kuidas röömsad lapsed ronivad Follow the Leader (Järgne jubile) mängu mängides läbi suure toru, hoiavad puutüki peal seistes tasakaalu ja seiklevad nõõril kuivavate voodilinate vahel. Seda kõike on XXI sajandi lastel keelatud vaadata. Hoolimata sellest, et omal ajal peeti sarja ideaalseks ja isegi harivaks.¹⁰

Käima õppivatele mudilastele mõeldud Thudguard® kiiver mak-sab närvilistele vanematele 21.99–29.99 naela (u 26.00–35.50 €) ega sobi muu hulgas „jalgratturitele, rulatajatele ja rulluisutaja-tele”. Ning arvatavasti niipea, kui laps on piisavalt võimekas, et ilma kiivrita ringi kõndida, peab kohusetundlik lapsevanem teda mööda maja juhatama ja näitama ette ohtlikud kohad, kus too võib kukkuda ja endale haiget teha – sest laps ise pole sellest loo-mulikult ju aru saanud.

Kiivri-le on tarbija jaoks lisatud laste peavigastuste statistika, mida toetavad tunnustatud neurofüsioloogide ja psühhiaat-rite ütlused, mis peavad ostjale sisendama, et Thudguard® kuu-lub hädavajalikku varustusse, mida iga teadlik lapsevanem peab hankima enne, kui nende mudilane saab püsiva peavigastuse.¹¹

Sõnum on äärmiselt veenev – tuleb välja, et Iirimaal registreeritakse igal aastal 318 575 imikute ja mudilaste peavigastust. Kuid mida ei tooda välja, on asjaolu, et suurem osa neist on väikesed sinikad ja kriimud – ma julgeks koguni väita, et 2009. aastal langes neist muhukestest minu tütre (kes ei püsinud pudeliski paigal) arvele umbes 118 000!

KÕIGE TÄHTSAM ON RAHA

Värske lapsevanema silmis on ilmselt kõige tüütum vidin uus äärmuslik beebimonitor. Jah, sellest enam ei piisa, et lapse nutt kostab teisele korrusele; selle asemel vajame seadmest ülimalt võimendatud versiooni oma voodi kõrvale, et me kargaks öö jooksul kabuhirmus püsti iga kord, kui laps liigutab. Vähe sellest, nüüd meil on vaja salvestava kaamera abil näha last, kui ta magab; samuti vajame nüüd rakendust, mis teavitab meid iga kord, kui imik muudab asendit, ning annab märku lapse pulsisagedusest, kehatemperatuurist, vere hapnikusisaldusest ja unekvaliteedist ning seda kõike suvalisel ajahetkel.

Nende monitoride suur lubadus on leevendada vanema muret lapse pärast, andes meile meelerahu ja vabaduse keskenduda muudele tegevustele, aga sisimas teame muidugi kõik, et see on petlik. Tegelikuses paljud neist vidinatest hoopis tõstavad panuseid – annavad meile rohkem põhjust muretseda, kergitavad ootusi, mistõttu meilteki eeldatakse enam, mis omakorda tekitab loomulikult veel rohkem pingeid ja stressi.

Värskete lapsevanemate suurim hirm on imiku äkksurma sündroom (*sudden infant death syndrome, SIDS*) ja põhjendatult, kuna see on laste varajase surma peamine põhjus. Paraku on hällisurma põhjused endiselt teadmata (värsked teadusuuringud käsitlevad juba mõningaid võimalusi), aga monitorid seda kindlasti ei ravi. Mida teha? Ärihuvides kavandatakse ja reklaamitakse tooteid, lootuses vanemates hirmu valla päästa ning mõned meist lähevad selle õnge ja puhuvad teema üles, misjärel kõrgen-

datud keskustelu tekitab lapsevanemate seas suminat. Kui me ka itsitame nende ekstreemsete kõige-mustema-stsenaariumi toodete üle, tunneme ennast peagi teiste lapsevanemate halvaks panu tõttu tobukestena. Seetõttu pööritame sageli mõttes silmi ja siiski liitume nendega.

Kogenud lapsevanemad võib-olla muigavad seda lugedes rahulolevalt, kuna nemad ei lange enam närvilistele kollanokkadele suunatud küünaliste turundusnippide ohvriks. Kuid tege-likult ongi sihtturg just esiklaste vanemad ja nemad ei muiga; seda kasutavad ära kavalad ärimehed, kes on imikutele mõeldud äärmuslike turvakaupade tootmise järsu tõusu taga. Kui ostaksite Owleti beebimonitori, „proaktiivse tervisemonitori”, läheks see teile maksma igati arvestatava 185 €. Võttes arvesse, et hinnanguliselt kulutab keskmine Suurbritannia lapsevanem laste eest hoolitsemi-seks mõeldud toodetele juba enne lapse sündi 1619 £ (u 1918 €), kokku teeb see usumatud 492 mln naela (u 582 mln eurot) aastas, on see ikka väga suur äri¹² – äri, mille tõttu lapsevanemad tunnevad end närviliste, hirmul ja puudulikena ... ning on peaaegu pankrotis.

RISKIDE KOMPENSEERIMINE

Ohutusele rõhumise pahameelt tekitavaks varjuküljeks on asja-olu, et inimesed hakkavad ohutusseedmeid kasutades riske kom-penseerima – nad sõidavad kiiremini, kui turvavöö on kinnitatud, ja riskivad rohkem, kui nad tunnevad end tänu turvavarustusele ohutult.¹³ Näiteks analüüsis Middlesexi ülikooli riskijuhtimise professor David Ball vigastuste statistikat ja leidis, et: „Ükski män-guväljakute tarbeks kasutusele võetud spetsiaalsetest kattematerja-lidest pole laste ohutusele sisuliselt üldse kaasa aidanud.”¹⁴ Lapsed ei karda kummi peal kukkuda, mistõttu nad ei vaata enam ette.

Ärge saage minust valesti aru – minu arvates on mänguväl-jakute kummist põrandad suurepärased, kuna hoiavad aastas ära ilmselt miljoneid põlvkriimustusi –, aga kuna kaldume riske kompenseerima, hakkame alati end ohutuna tundes märksa

hooletumalt käituma. Ja seetõttu ei hoia kummist põrandad ära raskemaid õnnetusi. Aeg-ajalt tuleb ette rumalaid ja traagilisi õnnetusi ning kui välja arvata lootus, et oleme vaimsetl piisavalt tugevad, et oma õlgadele langenud tragöödiaga toime tulla, ei saa me taoliste õnnetuste korral midagi parata.

Juhtumikirjeldus

Fiona tuli nõustamisele, et ravida oma ainsa poja Jamiega seotud ärevust. Väike terane üheksa-aastane poiss pani üha rohkem pahaks, et emal oli kombeks teda liigselt kaitsta. Fiona kirjeldas, kuidas ta elab nagu noateral, kuna teda lämmatavad hirm ja paanika, et äkki juhtub lapsega „midagi jubedat”. Seletamatu hirm oli tunginud tema elu kõikidesse tahkudesse. Lõpuks otsustas ta abi otsida pärast kooliekskursiooni, mis oli läinud kohutavalt valesti.

„Pakkusin end kooliekskursioonile vabatahtlikuks saatjaks nagu varasematelgi aastatel, aga seekord polnud minu abi vaja. Mind valdas koletu hirm, kuna Jamie oli bussis ja ekskursioonil omapead – niisiis ma otsustasin sõita bussi kannul. Saan aru küll, et see oli pisut ogar, aga ma olin nii pabinas.

Kui me jõudsime avaliku akvaariumi juurde, märkasid, et kaasas olnud täiskasvanutel oli palju tegemist, seega otsustasin läheduses olla juhiks, kui laste valvamisel peaks lisajõudu vaja minema. Ma tõesti arvasin, et mind ei panda tähele. Aga teised lapsed märkasid mind ja hakkasid Jamiet narrima, et ema jälitab teda. Ta sattus täielikku raevu ja seitsaadik sisuliselt ei räägi minuga.”

Nõustamise käigus avastas Fiona oma hirmude ja ärevuse üha uusi Jamiega seotud aspekte. Ilmnes, et need põhinevad peamiselt hirmujuttudel, mida ta oli Interneti uudistelehekülgedelt leidnud. Töö juures oli Fiona õnnetu ja igaves

ning Internet oli tema võimalus sellest pääseda. Siis haaras Fionat kaasa Interneti võrskõim hirmulugu ja tal tekkis hirm oma poja pärast. Ka olid Fional väga pikad tööpäevad ja teda näris süütunne, et Jamie järele vaatab sel ajal lapsehoidja. Oma „hooletust” püüdis Fiona kompenseerida poega igal viisil kaitstes, mil see iganes võimalik oli. Sellest oli saanud tema emaarmastuse vildakas avaldumisvorm.

Minuga koos oma probleemi kallal töötades õppis Fiona ohje lödvemaks laskma, et testida oma uskumuste paikapidavust. Mida rohkem ta ennast sel teemal haris, seda vähem leidis ta oma hirmudele kinnitust. Fiona osales ka loova visuaaliseerimise programmis, mis aitas tal ette kujutada rõõmsat tulevikku endale ja oma lapsele. Lisaks töötasime tema harjumusega otsida koledaid lugusid, mis tema hirme süvendasid. Lõpuks vähenesid Fiona hirmud talutavamatesse piiridesse. Nüüd korrutab ta endale isiklikku mantrat, mis kindlustab, et tema harjumus oma hirme võimendada püsib kontrolli all. Samuti otsustas Fiona töökohta vahetada ja veedab nüüd Jamiega rohkem aega, mis omakorda vähendab vajadust tema kaitsmisega üle pingutada.

ESIKAANELUGUDE VERISED PEALKIRJAD

Meedia paneb lapsevanemad (ekslikult) uskuma, et lapsi peab hellitama, nende elu tuleb teha võimalikult mugavaks ja neid on vaja kogu aeg vati sees hoida. Ajalehti ostetakse, kui neil on välja pakkuda mõni hirmulugu – müük ei edene, kui pealkirjad teatavad: „Paljud inimesed elavad praegu päris hästi”. Ja seega – kuigi kuri-tegevus on vähenenud, on selle kajastamine meedias tõusuteel.

Kanada Toronto ülikooli hiljutise uurimuse kohaselt kajastasid 2,5 miljoni elanikuga Toronto ajalehed aasta jooksul iga päev uut mõrvalugu.¹⁵ See tundus kummaline, kui arvestada, et samal

aastal toimus Torontos 68 mõrva, mitte 365. Kuidas sai siis iga päev olla lehes uus juhtum? Vastus on, et kui polnud toimunud ühtki kohalikku mõrva, mida kajastada, otsis ajakirjandus seda väljastpoolt linna. Lehed lihtsalt peavad müüma, vägivaldne ja hirmus kuritegevus aga müüb hästi, seega loeme kogu aeg jubedatest kuritegudest. Meedia jaoks on mõrv rahamasin.

Meie vanemate põlvkond ei pidanud toime tulema nii paljude hirmudega nagu praegused vanemad. Möödunud aegadel kajastati laste mõrvamise, vägistamise ja kuritarvitamise traagilisi juhtumeid tõsiste uudistena, mitte hirmsate, šokeerivate, ülepausutatud ja kõmuliste müügivahenditena. Heategevusliku lastekaitseeltsi Kidscape looja ja juht, psühholoog Michele Elliot märgib: „Pole mõtet oma emadelt nõu küsida ... kui nemad meid kasvasid, ei rabanud neid pidevad uudised järjekordsest lapsemõrvast.”¹⁶ (Ja seetõttu on vanavanemad praegu tihti veel neurootilisemad kui lapsevanemad, sest kuigi nemad oma laste kasvatamisse teadlikult ei sekkunud, mõjutavad hüsteerilised ajakirjanduslikud sensatsioonid ka neid). Nagu me hiljem näeme, tõestab neuroteadus, et mida sagedamini inimesele hirmsaid pilte näidata, seda enam põhjustab see paanikat ja seega on kõmuajakirjanduse plahvatuslik kasv süvendanud meie ärevust lihtsalt rahateenimise eesmärgil.

Tegelikkuses on lasteröövide hulk jäänud varasemaga samale tasemele: üksikutel juhtudel mõni laps tõesti röövitakse; siiski on see äärmiselt harv nähtus, mida uurime lähemalt 2. peatükis. Kuigi lasteröövide nagu ka lapsetappude arv on imepisike ega ole suurenenud, on ettekujutus selle kohta põhjalikult muutunud. Kuigi sotsioloogide ja kuritegevuseksperptide hinnangul oli laste elu 2015. aastal palju turvalisem kui 1985, nõustub sellega vaid mõni üksik lapsevanem.

KUIDAS AEG ON MEID MUUTUNUD

Irimaa sünge ajalugu, mis räägib lapsi pilastanud kohalikest võimalikest ja orbude hirmsast füüsilisest ja seksuaalsest kuritarvi-